

İslam Hukukunun Maksatlarını Anlamak

(Makâsıd-ı Şerîa'ya) Çağdaş Bir Bakış Açısı

MÜSFİR BİN ALİ EL-KAHTÂNİ

UNDERSTANDING
Maqāşid al-Sharī'ah

A Contemporary Perspective

Musfir bin Ali al-Qahtani

IIIT Books-In-Brief Series

İslam Hukukunun Maksatlarını Anlamak

(*Makâsıd-ı Şerîa*)
Çağdaş Bir Bakış Açısı

Müsfir bin Ali el-Kahtânî

Özetleyen
Wanda Krause

Türkçesi
İbrahim Kapaklıkaya

© International Institute of Islamic Thought , 2023

UNDERSTANDING MAQASID AL-SHARI'AH: A CONTEMPORARY PERSPECTIVE

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)

Herndon, VA 20172, ABD

Posta Kodu: 669

www.iiit.org

IIIT Londra Ofisi

Richmond, Surrey

TW9 2UD, İngiltere

Posta Kodu: 126

www.iiituk.com

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir bölümün çoğaltılması yapılamaz.

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler yazar(lar)a aittir ve yayıncıların görüş ve fikirlerini ifade etmezler.

979-8-89193-325-5

Seri Editörleri

Dr. Anas S. al-Shaikh-Ali ve Shiraz Khan

Dizgi: Saddiq Ali

Kapak tasarımı: Shiraz Khan

Baskı/Cilt: Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 45522 Tel: (0212) 446 88 46

stepajans@stepajans.com

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

İslam Hukukunun Maksatlarını (*Makâsıd-ı Şerîa*) Anlamak: **Çağdaş Bir Bakış Açısı** adlı bu eserde, İslâmî hükümlerin yüksek maksatları ve hedeflerine göre hassas bir şekilde ayarlanmış bir hukuk anlayışı geliştirilmesi çağrısı yapılmaktadır. Bu eserin amacı vahyedilmiş Kitabın anlaşılmasında yeni bir metodoloji formüle edilmesi ve İslam düşüncesi ile bu düşüncenin uygulamasında reform yapılması çağrısında bulunmaktadır.

Bu kitabın yazarı El-Kahtâni, dikkatleri Şeriatın maksatlarının çeşitli düzeylerini anlamının önemine çekmektedir. Böylece ana amaçlar (*makâsıd-ı asliye*) ve ikincil amaçlar (*makâsıd-ı tâbî'ye*) arasında ayırım yapılacaktır. Yazar, Şeriatın yüksek maksatlarını olumlu bir şekilde anlamının, hem olumlu bakış açısına sahip insanlar üreteceğini hem de İslam toplumlarında kültürel gelişimi sağlayacağını savunmaktadır.

Ancak bu çalışmanın gerçek gücü, fıkıhın (hukukun) ilgilendiği önemli sosyal konular ve problemlere, yazarın yüksek maksatlar ve amaçları uygulamasından kaynaklanmaktadır. Hukukun bu değişik konuları; dini hüküm çıkarma ve verme (*iftâ*), İslam toplumlarının karşılaştığı problemlerden bazılarında olan aşırı uçlarda olmak, cihad, hayrı emredip şerri men etme, sosyal değişim, Müslümanların düşünce krizi, dinî aşırılıklarla mücadele, dinlenme ve eğlenme ihtiyacı, vatandaşlık ve millet aidiyeti, İslam'da estetik ve uyumun yayılması ve Müslüman kadınların toplumdaki rolü gibi farklı alanlardaki konulara ilişkin maddeler halinde sıralanabilir.

GİRİŞ

Bu çalışma, *Makâsıd-ı Şerîa* (İslam hukukunun yüksek maksatları) ilmini günümüzün çağdaş ihtiyaçlarına uygulama girişimi niteliğindedir. İslam hukukunun hedeflerini anlama ihtiyacı dikkate alındığında, böyle bir yaklaşım, “hedef bilinci” olarak da ifade edilebilir. Bu yol sayesinde önümüzde duran gerçekleri görerek ve herşeyin farkında olarak, doğru yönlendirilmiş bir değişim ve net bir reformu gerçekleştirebiliriz.

Makâsıd terimi *maksadın* çoğuludur ve bir kaç anlama gelebilir: (1) Bir şeyi hedeflemek, ona ulaşmak, ona doğru yönelmek; (2) bir yolun doğruluğu; (3) adalet, ılımlı olmak ve aşırılıktan kaçınma şeklinde bu değişik anlamlar sıralanabilir. İslam hukuku açısından makâsıdın anlamı olarak, hüküm verilirken hedeflenen nokta ve ulaşmak için dengeli ve itidalli bir yolda mücadele edilen amaçlar şeklinde açıklayabiliriz.

Bütün hükümler ve yasalar bir yararı elde etmeyi, bir zararı önlemeyi veya kişiyi bir kötülük veya ihlalden korumayı amaçlar. Kısacası; Şeriat genel olarak mutluluk, kamu düzeninin korunması ve insanlığı en yüksek mükemmellik, iyilik ve medeniyet düzeyine çıkarma hedeflerine ulaşılmasını sağlamayı amaçlar. Bütün yasal düzenlemeler kamu yararının elde edilmesini sağlamak için yapılır. Kısacası; bütün yasaların maksadı kısa veya uzun vadede bir kamu yararının elde edilmesidir. Bütün yasaklamalar ise, kötülük ve şerrin önlenmesi maksadına yöneliktir.

Şeriatın ve onun hükümlerinin gerekçelerinin ayrıntılı, kapsamlı ve tümevarım yoluyla yapılan incelemeleri, insanoğlunun hem bu dünyada hem de ahirette refahını sağlama hedefini teyit etmektedir. İlk olarak, Rabbimiz bizi Kur’ân’da birçok yerde Kendisinin *el-Hakîm* (hüküm ve hikmet sahibi) olduğu konusunda bilgilendirmektedir. Bu sıfat O’nun tüm emirlerinin de bir maksada dayanmasını gerektirmektedir. İkincisi, Rabbimiz bizi yine Kur’ân’da birçok yerde *er-Rahîm* (En Çok Rahmet Eden) olduğu-

nu bildirmektedir. Bu ismiyle bize yarattığı, yönettiği ve Şeriat koyduğu kullarına merhamet ve şefkatini gösterdiğini anlatmaktadır. Üçüncüsü, Rabbimizin “şunları şunları”, “şu ve şu” nedenlerle yaptığını açıkladığı birçok Kur’ân âyeti bulunmaktadır. Dördüncüsü, Kur’ân ve Sünnetten birçok metinde, Şeriatın insanı taşıyamayacağı yükten koruma maksadı dâhil, bazı genel ve özgül maksatları açıklanmaktadır. Beşincisi, bütün yararların elde edilmesini kapsayan genel metinler bulunmaktadır.

Bu konuda ayrıca aklî deliller de bulunmaktadır. Birincisi, hikmet ve olumlu maksatlardan yoksun hükümler, yalnızca ya ne yaptığından habersiz olan (elbette bu durum Her Şeyi Bilen Rabbimiz için geçerli değildir) veya bu maksatları gerçekleştirmeye gücü yetmeyenler (elbette her şeye *Kâdir* olan ve her şeyi yapmaya gücü yeten Rabbimiz için bu durum da geçerli değildir) tarafından verilebilir. İkincisi, Rabbimizin yarattığı kullarının refahını düşündüğünü savunmak tek akla yatkın seçenektir. Üçüncüsü, Rabbimiz insanoğluna onur ihsan etmiş ve kişisel kendi refahını sağlama kapasitesini insana vermiştir. Dördüncüsü, yararları sağlayıp kötülükleri önlemeyi¹ amaçlamayan bir sistemin, uygulanmaması veya örnek alınmaması gereken başarısız bir sistem olduğu genel olarak kabul edilmektedir.

İslam hukukunun yüksek maksatlarını² sınıflandırmaya yönelik **üç yaklaşım** bulunmaktadır. **Birinci yaklaşım**; İslam hukukunun korumayı amaçladığı yararlar veya çıkarların türlerine; **ikinci yaklaşım**, bir konunun önem veya aciliyet derecesine göre tasnif edilmesine; **üçüncü yaklaşım**; İslam hukukunun çeşitli hükümlerini kapsayan unsurların boyutuna göre sınıflandırmaya dayanmaktadır.

Birinci yaklaşım; İslam hukukunun korumayı amaçladığı yararlar veya çıkarların türlerine dayanmaktadır. Yarar türlerine göre bu yaklaşım makâsıdı daha sonra kendi içinde üç yönü ile birbirinden ayırmaktadır: (a) Zorunlular (*makâsıd-ı zaruriye*), (b) İhtiyaç duyulanlar (*makâsıd-ı hâciye*) ve (c) Kolaylaştırıcı ve güzelleştiriciler (*makâsıd-ı tahsîniye*).

[1] Def’i mefâsid, celb-i menâfi kuralı (Ç.N.)

[2] Makâsıd- Şerî’at yani İslam hukukunun yüksek maksatları terimi yerine bundan sonra İslâmî literatürdeki kısaltılmış hali olan “makâsıd”terimi kullanılacaktır (Ç.N.)

(a) Zorunlular, yani temel maksatlar dürüst bir hayatı, hatta bu dünyada yaşamayı mümkün kılan maksatlardır. İmam-ı Gazâlî, İbn Abdüşşekûr ve Fütûhî (ibnü'n-Neccâr) gibi âlimler bu temel maksatları şu şekilde saymaktadır: din, hayat, akıl, nesil ve malın korunması. İslam hukuku bu temel değerleri korumayı amaçlamaktadır.

(b) İhtiyaç duyulanlar (*makâsıd-ı hâciye*) insanları zorluklardan ve sıkıntılardan kurtarmayı sağlayan maksatlardır. Zira İslam hukuku, ister ibadet, günlük işler, sosyal ve mali işlemler isterse ceza hukuku açısından olsun, kolaylaştırma yolu ile zorluk ve rahatsızlığın önlenmesi üzerine kurulmuştur. Bu yüzden bu maksatlar, yoklukları halinde bazı rahatsızlıklara yol açabilecek, insanların ibadetlerini kesintiye uğratabilecek veya sorunsuz hayatlarında sıkıntıya neden olabilecek şeylerdir. İhtiyaç duyulanlar, zorunlu olanlardan önem bakımından bir derece daha aşağıdadır.³

(c) Kolaylaştırıcı ve güzelleştirici maksatlar (*makâsıd-ı tahsîniye*) bir insanın hayatta kalması için zorunlu olmamakla birlikte hayatı kolaylaştıran ve daha güzel hale getiren maksatlardır. Örneğin; bireyler ve toplumların nezaket kuralları ve yüksek ahlâkı benimsemeleri, hayattaki mümkün olan en mükemmel yolu izleme girişimidir.⁴ Bu yol insanların hem nefislerini hem de eylemlerini geliştirmelerini mümkün kılan yoldur. Ancak bu kolaylaştırıcı ve güzelleştirici maksatlar olmasa da, insanlar herhangi bir zarara uğramaz veya sıkıntıyla karşılaşmaz. İslam hukukunun zorunlu maksatları, ihtiyaç duyulan maksatların ve kolaylaştırıcı maksatların temelini oluşturur.

İkinci yaklaşım, bir konunun önem veya aciliyet derecesine göre tasnif edilmesine dayanmaktadır. Bu yaklaşım da daha sonra kendi içinde iki türe ayrılır. Birinci tür, Yasa Koyucu'nun en temel maksatlarını somutlaştıran ve onda vücut bulan öncelikli amaçlardan (*makâsıd-ı asliye*) oluşmaktadır. Daha temel veya üstün olan maksat, önemi daha az olandan daha yukarı düzeyde olacaktır. Bireysel temel maksatlar grubu (*zarûriyyât-ı ayniye*) her bir Müslümandan istenen görevlerden oluşmaktadır. Her bir Müslümana

[3] Örneğin; alım-satım, kira vb. sözleşmeler (Ç.N.).

[4] Örneğin; yeme içme âdâbı, zararlı ve necis şeylerin alım satıma konu edilmemesi, temizlikle ilgili hükümler (Ç.N.).

iman ve ibadet düzeyinde dinini koruması, kendi nefsini, hayatını ve aklını koruması emredilmiştir.⁵

Bu ilk tür kolektif temel maksatlar (*zarûriyyât-ı kifâ'îye*) olarak adlandırılmış olup, bir İslam toplumunun kamu yararını ve kamu düzenini korumayı amaçlayan eylemlerden oluşur. Kolektif temel maksatlar örneğin yetkili makamlarda bulunanların ve hem özel hem de kamusal alanlarda dini ve insanların haklarını korumaya ve sürdürmeye yardım edenlerin çalışmalarıyla gerçekleştirilebilir.

İkinci tür ise, temel maksatları gerçekleştirmeye yardım eden ikincil maksatlar (*makâsıd-ı tâbî'ye*) olarak ayrılmıştır. İkincil maksatlar da temel maksatları doğrulama ve destekleme derecelerine dayalı olarak kendi içinde üç türe ayrılmıştır. Birinci tür, temel maksatları cazip hale getirerek güçlendiren maksatları içerir. Örneğin; evlilik (ikincil maksat), neslin korunması (temel maksat) maksadını desteklemek için emredilmiştir. İkincil maksatların ikinci türü ise, temel maksatları ortadan kaldırdıkları için geçersiz olanlardır. Örneğin bir kadının ilk kocası ile tekrar evlenmesini mümkün kılmak için yaptığı evlilik (*nikâhı-ı tahlil*)⁶ ve geçici evlilik (*mut'a nikâhı*),⁷ evliliğin üreme ve akrabalık bağının sürdürülmesi temel maksadına aykırı olduğu için geçerli kabul edilmez.

İkincil maksatların üçüncü türü ise, ne temel maksadı güçlendiren, ne de ikinci türde olduğu gibi iptal eden ikincil maksatlardan oluşur. Malını ele geçirme, birisine zarar verme veya başka

[5] Ebû İshak İbrahim bin Musa ibn Muhammed el-Lahmî eş-Şâtibî, *el-Muvâfakât*, takdim Bekr ibn Abdullah Ebû Zeyd, metin düzenleme, takdim, yorum ve hadislerin kaynaklarının belirlenmesi: Ebû Ubeyde Meşhr ibn Hasan es-Selman (Khobar: Dâr Ib Affân, H. 1417, M. 1997), cilt 2, s.300.

[6] Erkeğin boşanma hakkını üçle sınırlayan ve üçüncü boşamadan (üç talaktan) sonra kadının başka bir erkekle yeni bir evlilik yapmadıkça ve bu evlilik de sona ermedikçe yeniden ilk kocasıyla evlenmesini yasaklayan hüküm delmek için yapılan ve hülle de denilen, başka erkekle evlenip boşanmanın kağıt üzerinde yapıldığı bir göstermelik evlilik türü (Ç.N.).

[7] Müt'a evliliği yani geçici evlilik İslam'dan önceki Arap toplumunda mevcut olup, özellikle yabancı beldelere giden erkeklerin oradaki kadınlarla yaptıkları evlilikti. İslam hukukunda ise aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamaları anlamına gelmektedir. Şia'nın en büyük kolu olan Caferiye dışındaki tüm mezhepler bu evlilik türünü haram saymaktadır (Ç.N.).

bir amaçla herhangi bir kişiyle evlilik yapmak bu tür ikincil maksatlar arasında yer almaktadır. Buradaki niyet evliliğin devamını tehdit ettiği gibi, bozulmamasını da garanti etmez.

Üçüncü yaklaşım: Son olarak, makâsıdı sınıflandırmaya yönelik bu yaklaşım, İslam hukukunun çeşitli hükümlerini kapsayan unsurların boyutuna göre sınıflandırmaya dayanmaktadır. Bu sınıflandırmanın da üç alt kategorisi vardır : (a) genel maksatlar (*makâsıd-ı âimme*), (b) özgün maksatlar (*makâsıd-ı hâsse*), (c) kısmî maksatlar (*makâsıd-ı cüz'ie*).

(a) Genel maksatlar şer'î hükümlerin alanlarının tamamına veya büyük çoğunluğuna yansıyan hedefler ve maksatlardır. Beş temel değer -din, hayat (*nefs, can*), akıl, nesil ve malın- korunması, Şeriatın genel maksatları arasında yer almaktadır.

(b) Özgün maksatlar, belli bir hüküm tipine veya birbiriyle yakından bağlantılı hükümler setine özgü olan maksatlardır. Örneğin ibadete ilişkin maksatlar (*makâsıd-ı ibâdât*), sosyal veya malî işlemlere ilişkin maksatlar (*makâsıd-ı mu'âmalât*) veya suç ve ceza yasalarına ilişkin maksatlar (*makâsıd-ı cinâyât*). Benzer şekilde dinî hukukun belli bir alanına, örneğin abdeste veya alım-satıma ilişkin maksatlar da bu gruba girmektedir.

(c) Kısmî maksatlar belli bir konu veya sorunla ilişkili maksatlardır. Genel ve özgün maksat kategorileri ya bütünüyle Şeriata veya belli bir alandaki (*tahâret* –namaz abdesti ve gusül-, ceza hukuku vs.) tüm konulara ilişkindirler. Buna karşın kısmî maksatlar (*makâsıd-ı cüz'ie*) münhasıran belli bir konu veya soruna veya daha kapsamlı bir İslam hukuku maksadının çıkarılabileceği belli bir delile ilişkindir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Makâsıd-ı Şeria Bilinci ve Bunun Hukuki Hüküm (*iftâ*) Çıkarmanın Çağdaş Metotları Açısından Önemi

İslam toplumunun karşılaştığı sürekli değişen şartlar ışığında, *fetva* yani dinî hüküm verme yetkisine sahip bireylere (*müftülere*)⁸ sürekli ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak gittikçe artan sayıda bu yetkinliğe sahip olmayan kişinin fetva verdiğini ve bu tür kişilere çok daha kolay ulaşılabildiğini görmekteyiz. Bu yüzden özellikle güncel konularla bağlantılı fetva verilmesi açısından, İslam hukukunun maksatları konusunda burada bazı hususları açıklığa kavuşturmak istiyorum.

İslam hukukunun maksadı, ne insanlara zorluk ve gereksiz kısıtlamalar dayatmak ne de onları kendi nefslerine tabi olarak her arzularını tatmin edecek kadar serbest bırakmak değildir. Bu yüzden burada bu hukukun Müslümanlara kolaylığı teşvik eden yöntemlere; bu asil amaca rehberlik edecek prensiplere ve nihayet bu hükümlerin (*fetva*) nasıl verilmesi gerektiğine ilişkin bir açıklamaya yer vereceğim. Bu yolla, hukukun sunduğu yararları Rabbimizin kullarının hem dünya hayatı hem de ahiret hayatı için en üst düzeye çıkarmayı ümit ediyorum.

Aşağıda devam eden satırlardaki tartışma, bireysel ve toplumsal düzeylerde yeni ortaya çıkan olaylar ve durumlar hakkında fetva verilmesine ilişkin olarak, makâsıda başvurulmasına dair bazı hususları açıklığa kavuşturacaktır. Sonuçta aşırı katılık ve aşırı esneklikten uzak, dengeli bir yaklaşım önerilmektedir.

[8] İslam ülkelerinde resmen fetva verme yetkisine sahip kişilere verilen unvan. Müftü, kadı yani hakimden farklı olarak, İslam'ın temel kaynaklarından fıkıh usulü kurallarına uyarak hüküm çıkaran, bir bakıma içtihad yapan İslam âlimidir. Kadı ise karşısına gelen hukuki veya cezai ihtilaflarda bu fetvalardan ve temel kaynaklardan yararlanarak, uygulamaya yönelik karar veren (ceza, tazminat, bölüşme vs.) görevlidir (Ç.N.)

Fetva verilmesi süreci önemli çok önemlidir. Fetvaların Müslümanların hayatları üzerindeki etkisi ve hem maddî hem de manevî düzeylerde sağladıkları rehberlik dikkate alındığında, her kim yeni ortaya çıkan durumlar hakkında fetva vermek isterse, öncelikle bu görev için tam bir yetkinliğe sahip olmalıdır. İnsanlar bilmedikleri veya korktukları olaylar, çözülmemiş anlaşmazlıklar ve özellikle çağımızın tuhaf kafa karışıklıkları, karmaşıklıkları ve hızlı değişimlerinin doğurduğu güç problemlere çözüm bulmak için müftülere ve âlimlere başvurmaktadır. Müftülerin yerine getirdiği görevin kritik doğası dikkate alındığında, sıkı kurallara uyarak çalışmaları zorunludur ve böyle bir iş, onu hafife alan veya bu görev için gerekli şartları taşımayan kişilere emanet edilemez.

Hz.Peygamber İslam toplumunun sırtında yük haline gelebilecek belli eylemleri gerçekleştirmekten kaçınırdı. Ancak, çağdaş sorunlara yönelik İslami hukuk hükümleri verme sürecinde (*iftâ*) yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, yumuşatma ve kolaylaştırmayı güçleştirme konularında gereksiz bir baskı oluşturmaktadır. Bu realitenin karşılığında, birçok hukukçu İslam'ı daha çekici hale getirme umuduyla, fikhî hükümlerde mümkün olan en büyük yumuşaklığın gösterilmesi çağrısı yapmaktadır. Kolaylaştırma (*teysîr*) ve ödün vermeye yapılan vurguda bazı aşırılıklar görmeye başladık. Bu aşırılıklar bazı fıkıhçıları bazı İslâmî metinleri reddetmeye veya dilbilimi ve hukuk açısından doğru olmayan biçimlerde yorumlamaya yöneltti. Gerçekten de Hz. Peygamber (S.A.V.)⁹ dine ve mü'minlere büyük zararlar verebileceği için, yeni olaylar hakkında cahillerin fetva vermesi veya Kur'ân'ı tefsir etmesine izin vermenin tehlikesi konusunda uyarmıştır.

Günümüzün fetva oluşturma alanında, birbiriyle çelişen iki yaklaşım görülmektedir: sertlik ve ihtiyatta aşırılığı benimseyenler ve aşırı gevşeklik tavrını benimseyenler. Sertlik ve ihtiyatta aşırılığın özellikleri şunlardır: (1) belli bir mezhep (teolojik düşünce ekolü) veya belli görüşler ya da bireysel âlimler lehine kesin bir önyargı, (2) dinî metinlerin yapay, lafzî¹⁰ anlamlarına bağlılık ve (3) *Sedd-i zerâi* yani harama götürme potansiyeli olan her şeyi yasaklama prensibinde aşırı ısrar.

[9] Sallallahü aleyhi vessellem (Allah'ın dua ve selamı O'nun üzerine olsun), Hazreti Muhammed'in isminin geçtiği her yerde tekrarlanır. Bu tercümede bundan sonraki kullanımlarda tekrarlanmayacaktır.

[10] lafzî yani doğrudan (kelimesi kelimesine çevirisini) anlamını dikkate almak (Ç.N.).

Tavizsiz davranışın sonucu, dinî fanatizmdir. Dinî fanatizm, kişinin dinî yorum meselelerinde tek doğru hakikate kendisinin sahip olduğu hatalı inancından doğar. Bu inanç dar görüşlülüğe, kişinin kendisini gerçeğe aykırı biçimde çok yüksek nitelikte görmesine neden olur ve karşıt veya rakip görüşlere sahip herkese karşı düşmanlığı doğurur. Böyle bir inanca sahip olan fıkıhçı veya din adamı aşırılıkçı bir metodolojiyi benimseyecek ve görüşlerini başkalarına dayatacaktır. Bu arada sağlam delillerle desteklense dahi, diğer görüşleri ve düşünce ekollerini yasaklayacaktır.

Fıkıhçıların hükümlerinde olması gerekenden daha fazla yumuşak olmaları aslında insanlara sınırsız yasaklar yüklemekten çok daha iyidir. Bunun bir örneği, hac ibadeti esnasında görülebilir. Her yıl gittikçe artan sayıda hacı Mekke'ye gitmekte, bu da aşırı kalabalıklara, rahatsızlığa ve zaman zaman da ölümle sonuçlanan izdihamlara neden olmaktadır. Bu durum bazı âlimlerin insanları güçlükten ve sıkıntıdan kurtarmak için birçok konudaki görüşlerini değiştirmelerine ve aslında yaygın öğretilere aykırı görüşleri benimsemeye yöneltmiştir.

Zilhicce ayının 11, 12 ve 13. günlerine denk gelen Kurban Bayramı esnasındaki üç günlük şeytan taşlama ibadetinde, taşlama öğle vakti başlayıp, gün batımına kadar sürmektedir. Fıkıhçıların çoğunluğu şeytan taşlamanın gün batımından sonra yapılmasının caiz olmadığı görüşündedir. Oysa birçok idrak sahibi fıkıhçı ve fetva kurumu, gece yarısından sonra da şeytan taşlamanın caiz olduğu görüşündedir ve bu görüş hacıları gündüz saatlerindeki aşırı yoğunluktan dolayı sıkıntı çekmekten kurtarmaktadır. Son yıllarda hacıların yalnızca öğlen sıcağında şeytan taşlamasının şart koşulmasının verdiği zorluk, rahatsızlık ve kargaşa dikkate alındığında, bu ibadetin öğleden önce yapılmasına, özellikle de Mina'dan Zülhiccenin 12. Günü ayrılması gereken zamanı kısıtlı hacılar açısından izin verilmesi imkânının yeniden değerlendirilmesi için iyi nedenler bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki, hac ritüelleri, Hz. Peygamberin sünnetine uyularak yapılıyorsa da, aynı zamanda hacıların ibadetlerinin mümkün olduğu kadar kolaylaştırılması ve rahatlıklarının sağlanması da amaçlanmalıdır. Aslında Tabiîn'den¹¹ bazı önde gelen âlimler insanların öğleden önce şeytan taşlamalarına cevaz veren hükümler vermişler ve Hanefî

[11] Ashab'tan sonra gelen nesil (Ashab = Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar) (Ç.N.)

mezhebi de bu hükmü benimsemiştir. Çağdaş hukukçuların değişen şartları dikkate alarak, insanların yararı ve refahını sağlayacak fetvalar vermeleri gerekmektedir.

Benzer şekilde âyet veya hadisin derin anlamını ve altında yatan maksatlarını anlamaksızın, dinî metinlerin lafzî anlamlarına, yapay bir biçimde bağlanıp kalındığında da, hatalar ve saptırmalar ortaya çıkmaktadır. Temel kaynakların bu şekilde okunması, birçok meşrû eylemin yasaklanmasına, bilgi elde etmeye yönelik bazı araçların önünün kesilmesine ve birçok kişinin açık hükümleri ihlal ettikleri bahanesiyle İslam'dan çıkmaya zorlanmasına yol açmaktadır. Sonuçları ise birçok zorluk ve rahatsızlık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tavır dini mensupları ve başkaları için zorlaştıran Haricîlerin ve Zahirîlerin¹² tavrına benzemektedir.

Sedd-i zerâi yani harama götürme potansiyeli olan her şeyi yasaklama prensibinde ısrar etmek çoğu zaman makâsıda uygun davranmakla karıştırılmaktadır. Çünkü Şeriatın üzerine bina edildiği "iyiliği elde etmek ve kötülüğü önlemek" genel prensibine uygundur. Ancak benzer bir problem bu prensibin aşırı kullanımının üstün yararlardan uzak durma pahasına, hayali bir zarar kaynağı uydurulmasına kadar götürmektedir. Sonuç olarak, bu prensibi gereksiz aşırılıkta kullanan bir fıkıhçı, bir yararın kapısını kapatabilir ve istemeyerek de olsa Şeriatın maksatlarını ihlal etmiş olacaktır. Bu davranışa örnek olarak, alkol üretiminde kullanılabileceği korkusuyla üzüm yetiştirilmesinin yasaklanması veya komşuların gayrimeşru cinsel ilişkiye girebilecekleri korkusuyla, birbirine yakın evlerde yaşamalarının yasaklanması gösterilebilir. Daha ileri örnekleri ise, kadınların evleri dışında çalışmalarının yasaklanması veya faiz içerebileceği korkusuyla tüm bankacılık işlemlerinin haram ilan edilmesidir.

Bu çeşitliliğin ve farklı değişik görüşlerin diğer ucunda ise, hüküm verirken kolaylaştırma ve esnekliğe aşırı odaklanmaya tanık

[12] Hâricîler, Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin (R.A.) hakem tayinini kabul etmesinden dolayı onlardan ayrılan fırka olup, asıl olarak şu görüştedirler: Kur'ân-ı Kerîm kesin bir kanun olup te'vil veya tefsire ihtiyaç göstermeksizin lafzî hüviyetiyle değişmez bir şekilde hem itikadî hem de amelî hayat için yegâne nizamdır. Zahirîler ise Davud b. Ali e-Zâhirî (ölümü M.884) tarafından kurulan ve ilke olarak nasların zâhirî mânalarına tutunup, illetler ya da hikmetler/maslahatlar temelinde nasların anlaşılmasına/yorumlanmasına, dolayısıyla kıyas, istihsan ve istislâh gibi yöntemlere karşı çıkan bir ekoldür (Ç.N.).

oluyoruz. Bu yaklaşım şu özellikleriyle kendisini gösterir: (1) Yerleşik İslam hukuku kaynaklarına aykırı olduğunda bile, insanın yararları (*maslahat*) kavramına gerekçesiz bir biçimde güvenme; (2) İstisnaların aşırı kullanımı ve bir mezhebin görüşünü diğeriyle birleştirme; (3) İslam hukukunun emirlerinden hile-i şeriye yoluyla kaçınma¹³ şeklinde sıralanabilir.

Maslahat ile metne dayalı kaynaklar ve icmâ arasında bir çelişki olduğunda, *maslahata* (insanın yararları) ağırlık verilmelidir. Ancak günümüzün bazı çağdaş fıkıhçıları ve din adamlarının verdikleri fetvalar genel kabul gören metne dayalı delillerle sonunda çelişse bile, maslahata aşırı dayanma eğilimi göstermektedirler. Bunun bir örneği; Mısır'daki önceki dönemlerde yaşamış eski bir müftünün, faiz almanın haram olduğunun yazılı metinlerde açıkça belirtildiği ve bunların delil olarak kabul edilmesi gerektiği halde bir bankadan faiz almanın caiz olduğu yolunda kusurlu bir şekilde fetva vermesidir.

Üstelik Kur'ân ve Sünnette yer alan meşru ruhsatları (kolaylıklar, izinler, ayrıcalıklar) kullanmanın yanlış bir yönü yoktur. Gerçekten de "Verdiği ruhsatlardan yararlanmamız Rabbimizi memnun eder, tıpkı emirlerine uymamızın memnun ettiği gibi"¹⁴ diye belirten gerçekten de Hz. Peygamberimiz idi. Ancak bazı âlimler özgün yorumlara dayanan ruhsatları araştırmakta veya en yumuşak hükmü bulmak için şu ya da bu mezhepten veya âlimden ödünç aldıklarını birleştirmekten oluşan eklektik (seçmeci) bir yaklaşımı benimsemektedir.

Başkasının verdiği hükümleri benimseme konusunda farklı durumlar bulunmaktadır. Eğer bir müçtehidin verdiği fetvanın diğerlerinden daha çok delile dayandığı ortaya konmuşsa, herhangi bir kişi yani sıradan bir insan o görüşü benimsemelidir. Açık bir gerekçe ve dayanak bulunmaksızın insanların başka âlimlerin bulunduğu ruhsatlardan (kolaylıklar, izinler, ayrıcalıklar) yararlanmasa caiz değildir. Üstelik sıradan bir insan tercih ettiği bir müftü veya müçtehid tarafından caiz olduğu ilan edilen ruhsattan ya-

[13] Şekil bakımından uygun bir işlemi araç olarak kullanarak, yasaklanmış bir sonucu elde etmek amacıyla yapılan işlem (Ç.N.).

[14] Bakınız: Nureddin Ali el-Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâ'id ve Menba'ü'l-Fevâ'id*, (Beyrut: Dârü'l- Kutubü'l-İlmiye, H. 1408, M. 1987), cilt 3 Bakınız: Şâtibî, *el-Muvâfakât*, cilt 5, dipnot ve Muhammed el-Dasukî, *El-İçtîhâd ve't-Taklîd fi'ş-Şerî'atü'l-İslâmiyye*, (Doha: Dâr et-Thakâfah, 1987), s.233.

rarlanma hakkına sahip iken, müftü ve müçtehidlerin kendi araştırma ve içtihadlarına dayalı olarak fetva vermeleri şarttır.¹⁵ Bazı âlimler, kişinin zaruret içinde olması ve nefsanî kapris ve arzularıyla hareket etmemesi kaydıyla, herhangi bir âlimin görüşünü benimseyebileceğine hükmetmişlerdir. Bazı âlimler ise sıradan insanların bile başkalarının hükmettiği ruhsattan yararlanmasını yasaklamaktadır. Ancak kısaca belirtmek gerekirse, bir ruhsat aramaya dayanan yumuşaklık metodolojisi, kişinin kendi arzularına tabi olması ve Şeriatın korumayı amaçladığı düzeni bozmasına yol açmaktadır.

Yukarıda söz edildiği üzere, İslam hukukunun emirlerinden fikhî bir ruhsat bularak kaçınmak, gevşeklik ve aşırı kolaylaştırma ekolünün bir diğer özelliğidir. Birçok çağdaş müftü Şeriatın haram kıldığı eylemlere cevaz verme hatasına düşmektedir. Bu tür hatalar arasında vadeli satışların modern biçimleri, faizli bankacılık işlemleri, insanları zekât vermekten muaf tutmak için aldatıcı yollara başvurulması veya borcun ödenmemesini haklı çıkaracak yöntemlere başvurulması vs. yer almaktadır. Tüm bu örnekler hukukî hile örnekleridir ve Şeriat tarafından haram kılınmıştır.

Öbür yandan, ahlaken sorumluluk sahibi Müslümanlar için kolaylık sağlayan Şeriat yöntemleri ve bu asil maksada rehberlik eden prensipler bulunmaktadır. Bu metotlar arasında; hükmün, bilgi ve hakkaniyete dayandığının kesinleştirilmesi de yer almaktadır. Bu yöntem, âlimlerin ellerindeki mesele ile ilgili olarak birbirlerine danışmalarını ve konuyu titizlikle incelemelerini gerektirmektedir. *Teyisîr* (kolaylaştırma) prensibinin uygulanacağı bir fikhî hüküm vermeden önce Âlimlerin konuyu titiz ve ayrıntılı bir şekilde incelemesi gerekmektedir. Bu durumda modern dünyanın güçlüklerinin bilincinde olmak ve dolayısıyla içinde yaşadığımız çağın doğasını yansıtan yeni durumları anlamak önemlidir. Unutulmamalıdır ki, yaşadığımız çağa özgürce fikir alışverişi ve çeşitli problemler için bilimsel ve teknolojik çözümler tasarlanması özellikleri damgasını vurmuştur.

Âlimler zayıf delil ve dayanaklara sahip bir görüş lehine hüküm verirken, mutlaka bütün ilgili metne dayalı delilleri ve dayananları

[15] s.162. "El Teberânî el-Kebîr'de kaydetmiştir ve isnad silsilesinde yer alan râviler güvenilirdir." Ayrıca bakınız: Celâleddin Abdurrahman ibn Ebû Bekr es-Suyûtî, *Sahîh-i Câmi'üs-Sagîr ve Ziyâdetüh (el-Fethü'l-Kebîr)*, Muhammed Nasıreddin el-Elbani (ed.), cilt I, s.383, hadis no.1885.

kuralları ortaya koymalıdır. Âlimler belirli bir eylemi yasaklarken, buna alternatif olacak ve izin verilebilecek bir diğer öneriyi de sunmak durumundadırlar. Müftüler, yasakladıkları yöntem veya işlemin akla uygun maksadını açıklamaya ayrıca hazır olmalı ve uygun meşru alternatiflerini sunmalıdır. Fıkıh âlimlerinin içihad yaparken ve fikhî hükümler verirken, meşru ve İslâm'a uygun insanî yararları amaçladığını gösterecek belirli kılavuzlara uyması gerekmektedir. Bu kılavuzu oluşturan kurallar, bir müftünün şunları yapmasını öngörmektedir:

- a İslam hukukunun maksatları arasına insanî yararları dâhil etmeli;
- b Söz konusu yararın herhangi bir İslam hukuku kaynak metni ile çelişmemesini sağlamalı;
- c Söz konusu yararın şüphe götürmeyecek derecede olduğunu veya en azından geçerliliğine dair inandırıcı kanıtlar olduğunu doğrulamalı;
- d Söz konusu yararın doğası gereği evrensel olmasını gözetmeli;
- e Söz konusu yararın daha üstün veya eşit öneme haiz başka yararları tehdit etmemesini sağlamalıdır.

Fıkıhçıların, zorluklardan/zarardan kurtarma (*ref'ül-harac*) prensibine de uymaları ayrıca zorunludur. Bu prensip "ahlaken yükümlülüğü bulunan kişileri İslam hukukunun gereklerini yerine getirmekten dolayı çektikleri zorluktan kurtarma"¹⁶ şeklinde açıklanabilir. Fıkıhçılar, ilgili kişiye gereksiz bir güçlük yükleyecek fetvalar vermeme yoluyla bunun uygulamasını yapacaklardır. Fıkıhçıların ve müftülerin bir metnin uygulamasının istenen maksadı gerçekleştirip gerçekleştirilemeyeceği sorusunu mutlaka değerlendirmesi ve yumuşak bir hüküm vermenin beklenen sonuçlarını da titizlikle düşünmesi şarttır.

Âlimler daha yumuşak bir hükmün uygulanmasına ilişkin yaygın olarak kabul edilen âdetleri de mutlaka araştırmalıdır. Burada "âdetler" "insanların zihnine kazınan, makul düşünceli ve eğilimli olanlar tarafından kabul edilebilir olan anlayışlar"¹⁷ anlamına gelmektedir. Son olarak, bir âlim bir şeyi bilmediğini söylüyorsa, böyle bir ifade âlimin görüşünü değiştirdiği ve durduğu noktadan ayrıldığı anlamında yorumlanmamalıdır.

[16] Bakınız: Adnan Muhammed Cumah, *Ref'el-Harac fî Şeriatü'l-İslâmiyye*, (Şam: Dâr el-İmâm el-Lârî, 1979), s.25.

[17] Muhammed Bazmul, *Tagayyürü'l-Fetvâ*, (Es-Sukbe: Dâr el-Hicret, H.1415, M.1994), s.56.

İKİNCİ BÖLÜM

Kültürel Gelişim Yoluyla Makâsıd-ı Şeria'yı Anlamak

Medeniyet ve kalkınmanın fikhî incelemesi (*fıkhü'l-ümrân*) uzun yıllardır ihmal edilmiştir. Âlimler, Müslümanların kültür ve medeniyete dair hukukî anlayışını geliştirmek ve kendi dinlerine olan güvenlerini yeniden kazandırmak için, İslam hukuk sisteminin hedeflerine geri dönmeli ve İslam esaslarını bu hedeflerin ışığında yeniden okumalıdır. Medeniyet bilincini artırmak için, biz insanogluna iki görev verildiğini daima göz önünde bulundurmalıyız: Bunlar; yalnızca Allah'a kulluk etmek ve yeryüzünü insanlarla doldurup, dünyayı geliştirmek ve güzelleştirme görevleridir.

Ancak medeniyet ve kültür alanlarında bir krizin içindeyiz ve bizim krizimiz dinimizin ve gerçek dindarlığın ne olduğunu anlamadaki başarısızlığımızdan kaynaklanmaktadır. Ayrıca bir topluma mensup olmanın gerektirdiği haklar ve ödevleri ayırt edememekteyiz. Farkındalık; hem zihinsel hem de bilişsel bilinçlenme, pratik düzeyde sergilenmesi gereken bir gelişim, açıkça kavramak ve farkında olmak demektir.

İnşaatta, kaynakların kullanımında ve araç ile ekipman üretiminde büyük ilerlemeler kaydetmiş, ancak Rabbimizin emirlerini küstahça reddeden milletlerden ikisi olan ve Kur'an'da adı geçen Ad ve Semud kavimlerini Rabbimiz lanetlemiştir. Bu kavimlerin manevî yönden bozulması onların yok olmalarına neden olmuştur. Toplumsal kurumlar, maddî ve manevî yönden bir bütün olan insan tipi geliştirme, maddî ve manevî ilerlemeyi teşvik etme, ideolojik, davranışsal ve fiziksel reformları geliştirme yoluyla medeniyeti geliştirme sorumluluğuna sahiptir. Bireyler bu dünyadaki yerleri konusunda daha fazla bilinçlenmek zorundadır.

Toplumlarının analizini yapmak, bireysel ve kolektif dönüşümün nedenlerini araştırmak gerekli değişim ve reformu teşvik etme-

nin ve sosyal krizlerimizi çözenin en etkin yöntemlerinden birisidir. Kendi yaklaşımı İbn Haldûn'un sosyoloji anlayışına dayandırarak, dikkatleri bu düşünürün gözlemlediği neden-sonuç ilişkisine çekmek istiyorum. Sonra da bu ilişkilerin toplumdaki mevcut bozulmayı yenmek ve geleceğin belirsizlikleriyle başa çıkmak için pratik uygulamalara nasıl dönüştürüleceğini araştırıp sorguluyorum. "Sosyal gelişim hukuku"nun maksadı, eylemin ardındaki itici güç olan hukuk ile doğru ve uygun eylemin yolunu gösteren toplumsal anlayış arasındaki ilişkiyi yeniden kurmaktır.

Bu fıkıh dalının beş belirgin özelliği bulunmaktadır: (1) Allah insanoğlunu Yaratıcısına kulluk ve ibadet etmek ve yeryüzünü geliştirerek güzelleştirmek için yaratmıştır; (2) İslam hukukunun en temel maksatlarından birisi, yeryüzünü insanlarla doldurmak ve insanoğlunu güçlendirip ona yarar sağlayacak şekilde geliştirmektir; (3) Bu hukukun bazı şartlarının bireysel Müslümanlar için değil, bir bütün olarak tüm İslam ümmeti için olduğudur ve herhangi bir mensubuna aşırı yük yüklemeksizin, bütün ümmete yarar sağlama maksadını taşımaktadır; (4) İslam ümmetinin görevi, dünyanın geri kalanı önünde, hem söz hem de eylem olarak iyi ameller sergileyerek ve her şeyde orta yolu seçerek, hakikate tanıklık etmek, örnek olmaktır; (5) Dinî itidal yolunu seçmek, dünyevî, maddî refah ile manevî gelişim ve zenginleşme arasında denge kurulmasını gerektirmektedir.

İbn Haldûn şöyle diyordu: "Medeniyet, (gerçek) kalkınmanın zehiridir, felaketidir".¹⁸ Maddî kalkınma toplumu öylesine bir refah ve lüks düzeyine taşır ki, toplum ahlaken çürümeye başlar; toplumsal parçalanma yaşanır ve ülkenin zenginlikleri tek bir ayrıcalıklı sınıf tarafından yağmalanır; bu da devletin çöküşüne yol açar. İnsanî gelişim fıkıhı, Müslüman toplumların bankacılık, tıp, siyaset ve diğer insanî alanlarda gelişme kaydederken ihtiyaç duydukları yeni bir hukuk yaklaşımının parçasıdır.

Ancak hedef ne kadar büyük olursa olsun, eğer ona ulaşmak için görev üstlenenler, görevlerini gerçekten iyi anlamazlar ve doğru bilgi ve beceriye sahip olmadan işlerine başlarsa, asla o hedefe ulaşamaz. Bu yüzden Müslümanlar arasında İslam'ın temel görevlerini yeniden canlandırmak ve sonra da bu fikirleri akıllarına

[18] Ebû Zeyd Abdurrahman ibn Muhammed ibn Haldûn, *el- Mukaddime*, cilt 3, s.877.

gayet sağlam bir biçimde aşlamak gerekmektedir. Hz. Peygamber Medine’de büyük bir medeniyet hareketini başlattığında, bu rolü üstlendi. Sonra o medeniyet dünyaya yayıldı. Maalesef son birkaç asırda İslam dünyasındaki bu gelişme hızı düştü.¹⁹ İnsanî gelişim fıkhi temellerinin atılması çağrısı yapmaktaki bu amacımız, Müslümanların bilincini yeniden uyandırmak ve bunu yapmakla, Müslümanlara sosyal ve kültürel reform ve değişim yapmak için ihtiyaç duydukları itici gücü sağlamaktır.

İnsanî gelişim fıkhi bilinci oluşturmak için üç ana başlangıç noktası bulunmaktadır.

Birinci nokta; insanların İslam hukukunun maksatlarına ilişkin bilincini derinleştirmek, fikhî hükümleri bu maksatlarla ilişkilendirmek ve Müslümanların bu dünya ve ahirette mutluluk yolu olan İslam dininin bütüncül resmini nasıl oluşturacaklarını anlamalarına yardım etmektir. Bu yolla Rabbimize gönülden ibadeti, berrak düşünmeyi ve Kur’ân âyetlerini tefekkür etmek için içten, samimi ve gayretli bir çabayı teşvik etme amaçlanmaktadır. Bu âyetlerdeki ilâhî mesaja odaklanma, bu ilâhî beyanların insanların kalbine işlemesini ve onların Yaratıcıya yaklaşmasını sağlamalıdır.

Fikhî hüküm verirken, hükümlerin dayanaklarından ve ardındaki hikmetli maksatlardan söz etmek suretiyle İslam hukukunun maksatları konusunda insanları eğitmeliyiz. Kolaylaştırma (*teysîr*) prensibinin zorluk (ıztırar)²⁰ ve acil ihtiyaç içeren durumlarda uygulanması da buna dâhildir. Ayrıca yasaklamalar aşamalı olarak yapılmalı ve bir eylem tarzı yasaklandığında, özellikle de sürekli değişen ihtiyaçlar ve şartlar dikkate alınarak, insanlara caiz olan alternatifler sunulmalıdır. Bir de buna ilaveten dinî hükümleri, İslam’ın korumayı amaçladığı beş temel değer (din, hayat, akıl, nesil ve mal) korunması ışığında açıklamalıyız.

[19] Bakınız: Muhammed Abid el-Câbirî, *Fikr-i ibn Haldûn: El-Asabiyye ve'l Devlet: Me'âlim Nazariyye Haldûniyye fî'l-Târikü'l-İslâmî*, 7. Baskı, (Beirut: Dirâsâtü'l-Vahdehü'l-Arabiyye, 2001), s.233 vd.

[20] İztırar veya zaruret hali, dinin yasaklarını ihlal etmeyi mübah kılacak ölçüde büyük tehlike ve zarar halidir. Örneğin; aklıktan ölmek üzere olan kişinin mundar etten ölmeyecek kadar yemesi, aksi halde hayatını kaybetme tehlikesi olan kişinin kalben değil ama dille dinden çıktığını ilan etmesi, gusûl abdesti alacak su ve imkanı bulamayan cünûp kişinin teyemmüm yapmasına izin verilmesi buna örnektir (Ç.N.).

İkinci nokta; bilim, sanat ve beşerî bilimlere daha fazla önem vermeli ve bu bilimleri İslam hukuku bilimlerinin çeşitli dallarıyla birleştirmeliyiz. İslam'ın bilim, sanat ve kültüre katkıları ebedî ve kıymetli bir mirastır. Bu miras unutulmamalı ve devam ettirilmelidir. Dinî uyanış döneminde yaşamış atalarımız gibi, Müslümanlar da yapıcı, İslâmî bakımdan güçlü insanî gelişim sağlayacak araçlarla donatılmalıdır.

Üçüncü nokta; insanların "şahit" (tanık) olmanın ne anlama geldiğini (Rabbimizin kendi beyanındaki belirttiği anlamındaki haliyle) daha iyi anlamalarını sağlamaktır: "Böylece sizi insanlara şahit ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık. Peygamber de size şahit ve örnektir" (Bakara Sûresi, 143. Âyet). Şahitlerin mutlaka, şahitlik ettikleri şeyi çok iyi bilmesi ve başkalarına ikna edici delil ve argümanlar sunabilmesi ve mesajını açıkça verebilmesi gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hedef Bilinci ve Dinî Aşırılık Krizi

Rabbimizin biz kullarına ihsan ettiği en büyük nimet olan İslam dininden sonra, diğer en büyük nimetleri refah ve güvenlidir. Bir toplumda güvenliğin korunması, Şeriatın en temel maksatlarından birisidir. Bu nedenle güvenliğin korunması Müslüman bir yöneticinin en önemli yükümlülüklerinden birisidir. Bu yüzden toplumun istikrarını bozan, güvenliğini ihlal eden, Müslümanların saldırmazlık anlaşması yaptığı diğer Müslümanları veya Müslüman olmayanları terörize eden eylemler, insanlığa karşı suçlardır ve açıkça Şeriatın genel maksadına aykırıdır. Ayrıca fanatik kişilerin, kendi eylemlerini haklı çıkarmak veya düşmanlık ve saldırganlık eylemlerine bahane gösterecekleri özgün durumlarla ilgili fikhî hükümler bulmak üzere ünlü âlimlerin fıkıh konusundaki eserlerini taramaları kaygı konusudur.

Ülkelerin istikrarını bozan ve halkın güvenliğini tehlikeye atan üç tür fikhî dar görüşlülük bulunmaktadır. Bunlar şu şekillerde ortaya çıkar:

- (1) Şeriatın genel maksadını dikkate almayan, hatalı hükümler çıkaran, bu çıkarım ve pratikteki uygulamasıyla ilişkili sonuçlar ve şartları dikkate almayan, fıkıh metinlerine yönelik parçalı bir bakış açısının benimsenmesi;
- (2) Cihadın anlam ve gerekliliğine ilişkin önemli sorunları dikkate almama;
- (3) Fikhî hüküm vermeye yönelik kusurlu yaklaşımlar ve dolayısıyla kusurlu uygulamaların ortaya çıkması.

Gerilim ve kriz anlarında toplumda güvenliğin korunması ihtiyacı, yetkilileri ilave önlemler almaya, tehlike kaynağı olarak gördüklerini daha yakından gözetlemeye ve onlara karşı katı caydı-

rici önlemleri benimsemeye yöneltebilir. Bu tür adımlar tamamen somut, fiziksel bir tehdide karşılık olarak atılırsa, olumlu sonuçlar verebilir. Ancak ideolojik görüşler ve etkileşimlerin gerçekleştiği çatışma meydanında, kullanılabileceğimiz en doğru argümanlarımız olarak “doğru düşünce, çürütülemeyen deliller, ne aşırılığa kaçan ne de gevşeklik içeren ılımlı, hakkaniyete uygun dinî kavramlar” sayılabilir.

Bazı Müslüman toplumları etkileyen ideolojik kriz, dinî, siyasî ve sosyal konularda aşırılıkçı görüşlerin doğmasına yol açmıştır. Bu aşırılığın nedenleri çok çeşitli ve karmaşıktır; ancak en görünür nedenler İslâmî hukuk metinlerinin doğru anlaşılması; doğru olanı emretme yanlış olanı yasaklama süreci ve Şeriatın cihada ilişkin maksatları konusundaki cehalettir. Şeriatın “çağdaş” cihad çabaları konusundaki duruşu bağlamında, günümüzün cihad çabalarının birçoğunun meşruiyetten yoksun olduğu ve kurtuluş yönünde herhangi bir yarar sağlamadığı görülecektir. Aslında bu tür cihad girişimleri büyük acılara yol açmaktadır.

Cihad, saldırıya karşı direnmenin İslam fıkıhındaki adıdır. Cihad teriminin anlamı ve fikhî kullanımları üç harfli *c-h-d* kökünden gelmekte olup, dinin mesajını yayma ve insanları davet etme konusunda çaba gösterme ve çalışma anlamındadır. Cihad bu yüzden; dinin korunması, dini tebliğ edenlerin korunması, İslam ülkelerinin savunulması ve saldırganlarla mücadele edilmesi aracı olarak kurumsallaştırılmıştır.²¹

Barişçil cihad kavramı ve pratiği, güvenlik ve istikrarın egemen olduğu ideal bir toplum inşa etmenin hayatî araçları olabilir. Cihad, amaçlandığı bu şekli ile anlaşılması ve uygulanması halinde; düşüncesiz kaprisliklere, saldırganlıklara, boş ve faydasız geleceklere ve yaşam tarzına karşı İslam’ın mücadelesinde savunduğu reform projesinin ayrılmaz bir parçası olacaktır. Müslümanlar bu anlayıştan yoksun olduğunda, aynı zamanda hakikate şahidlik etme görevlerini yerine getirmek için ihtiyaç duydukları manevî güçten de yoksun kalmaktadır.

[21] Bakınız: Ebû'l-Abbâs Ahmed ibn Abdülhalim ibn Teymiye el-Harrânî, *Mecmû' Fetâvâ Şeyhülislam Ahmed ibn Teymiye*, derleyen ve düzenleyen: Abdurrahman ibn Muhammed ibn Kasım el-Âsımî el-Necdî el-Hanbelî, yardım eden oğlu Muhammed, (Riyad: Metâbi er-Riyâd, H.1381-1383, M.1961-1963), cilt 6, s.396.

“İyiliği emretme ve kötülüğü nehyetme (yasaklama)” prensibinin toplumda güvenlik ve doğruluğu teşvik etmede oynayacağı bir rol vardır. Bu rol elbette hem bireysel hem de toplumsal düzeylerde açıkça yarar sağlayacaktır. Bu uygulama toplumsal bir yükümlülük (*farz-ı kifâye*) olarak ele alınmalıdır; ama gerektiğinde bireysel bir yükümlülük (*Farz-ı ayn*) haline de gelebilir. Bu prensibi aklımızda bulundurduğumuzda, yorum konuları eleştiriye maruz kalmayacaktır. Değişim, şartların gerektirdikleriyle sınırlı kalmalıdır. Kişi her halükarda önce kendi kalbindeki kötülükleri yok etmelidir. Değişimi sözler ve eylemlerle gerçekleştirmenin boyutu, kişinin yeteneği ve şartlara bağlı olacaktır. Bir kimse zulüm veya başka bir zarara uğrayacağı korkusuyla, hayrı destekleyip şerri önleyemeyebilir. Eğer hayrı emreden ve şerri yasaklayan, birbiriyle yarışan iki emir varsa ve birisinin uygulanmasının mümkün olmadığı biliniyorsa, o zaman o seçenek değerlendirme dışı bırakılmalıdır.

Son olarak, Şeriatın yüksek maksatları, silahlı ayaklanmanın yasaklanmasını gerektirmektedir. Zira İslam tarihi boyunca liderlerine karşı ayaklananlar nadiren amaçlarına ulaşabilmişlerdir. Elbette bu durum adaletsizliğe razı olmak gerektiği anlamına gelmez. Aksine iki kötülükten daha az zararlı olanı (*ehven-i şer*) olanı seçmek demektir. Sabır ve sebat gösterirken, adaletsizliği yapanlara hukuk çerçevesinde uyarılarda bulunmak gerekir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hedef Bilinci ve Müslümanların Düşünce Yapısı Üzerindeki Etkisi

Müslümanların düşünce yapısını anlamak ve onun gerileme nedenlerini keşfetmek, hayatî önem taşımaktadır. Sorunları post-modern ve seküler hümanist felsefe yoluyla anlamaya çalışmak yerine, İslam toplumlarına uygun araçlar kullanan bir metodoloji keşfetmeye de şiddetle ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu araştırmanın olumlu bir değişim aracı işlevi görebilmesi için, çağdaş toplumda gerçekleşen değişimlere ne kadar uyum sağlayabildiğinin değerlendirilmesi ve İslâmî söylem analizini içermesi gerekmektedir. İslami hukuk hükümleri ortaya çıkarırken ve gerekli düzenlemeleri yaparken, rehberlik sağlama noktasında referans kaynağı olarak *Makâsıd temel* alınmalıdır.

Âlimler, Müslümanların düşünce yapısındaki bozulmayı teşhis etmeye ve anlamaya çalışmışlardır. Bu bozulma, İslam toplumlarını olumsuz etkilemektedir. Âlimlerin birçoğu Müslümanların düşünce yapısındaki bu gerilemeyi bazı olumsuz etkileşimlere bağlamışlardır. Bu etkileşimler; vahiy ile insanların bu vahyi yorumlaması arasındaki, İslam hukuku ve yerleşik gelenekler arasındaki, rasyonalite ve öznel deneyim arasındaki etkileşimler olarak sıralabilir. Kur'ân ve Sünneti anlamaya yönelik geleneksel araçlar, mistik yorumlamalar ve felsefî delillerden etkilenmiştir. Spekülatif teoloji iddialarından kaynaklanan yararsız tartışmalara ilave olarak, özgün fikhî görüşler ve mezhepler lehine katı önyargılar, siyasal diktatörlük, çıkar kavgası ve iktidar mücadeleleri, İslam toplumunun gerçekten ilerleme kaydetme yeteneğini zayıflatmıştır. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, bazı âlimlerin kullandığı epistemolojik araçlar ve araştırma metotları, sonuçları Kur'ân ve Sünnetin kesin hükümlerine veya bu iki kaynaktan çıkarılan hukuk prensiplerine dayanmayan, seküler entelektüel ortamda üretilmektedir.

Müslümanların düşünce yapısındaki gerilemenin bahsedilen çeşitli nedenlerinin ışığında, en iyi yolun maksatlara dayalı bir metodoloji kullanılması olduğuna inanıyorum. Böyle bir metodolojinin İslâmî düşünce mantığını ve yargı etme becerisini yeniden canlandırmasını ümit ediyorum. Birincisi; İslam hukukunun yüksek maksatları yani *makâsıd* bir metodoloji olarak İslam hukukunun tüm dallarını (ibadet, gelenek, sosyal hayat, fikhî meseleler ve diğer tüm dalları) birleştiren bir bağ oluşturmaktadır. İkincisi; makâsıdı evrensel, herkesi kapsayan bir prensipler seti olarak görmek, kişinin olayları anlama şeklini düzenlemesine ve insanın varoluşunun gerçek maksatlarını açıklığa kavuşturmasına yardım edecektir. Buna insanın başkalarıyla birlikte yaşama ve ilişki kurma, hayat şartları ve tabiat yasaları ile bağlantısını kurma yöntemi de dâhil olacaktır. Üçüncüsü; tüm insanların kâinatta üstün bir güç arama, bu Güce teslim olma ve kendileri için maddi bir çıkar beklemeksizin bu Gücün emir ve yasaklarına uyma yönünde fıtratlarından gelen bir eğilimleri vardır. İşte bu alan, ilahi Güç-insan ve semavî-dünyevî ilişkiler yasasının işlediği alandır.

Dördüncüsü; Makâsıd-ı Şeria konusunda yazılmış eserlerin incelenmesi, yazarlarının İslam hukukunun evrensel prensipleriyle ilişkiyi yeniden kurma ve fikhî araştırmalar yapma ve yeni ortaya çıkan durumlara ilişkin hüküm üretme yoluyla hem dinî hem de sosyal reformcuların işlevini üstlendiklerini göstermektedir. Beşincisi; halen İslam ümmetinin başındaki bela olan bölünmüşlük, zayıflık ve cehalet, Müslüman bireylerin dikkatini temel meselelerden uzaklaştırmakta ve onların yaratıcı ve üretici olma yeteneğini elinden almaktadır. Bu durum İslam hukukunun evrensel ve temel maksatları ve prensiplerini ivedi olarak yeniden diriltmemizi gerektirmektedir. Altıncısı; Müslümanların düşünce tarzındaki kusurları gidermek için; illüzyonları, anlamsız spekülasyonları, temelsiz ve yeterli kanıta dayanmayan görüşleri ifşa edecek rasyonel prensipleri bize sağlayarak, bizleri aşırı uçlara gitmekten koruyacak olan Makâsıd-ı Şeriaa vurgu yapmamız gerekmektedir.

İslâmî rasyonalizm (akılcılık) ve bunun çağdaş felsefe üzerindeki etkileri tartışmasında, materyalizm ve natüralizmin²² entelektüel yükselişinin artık zirvesine ulaştığına, bu noktadan sonra artık gerilemek zorunda olduğuna dikkat çekmek önemlidir.

[22] Natüralizm ; her şeyin doğal varlıklardan, doğal nedenlerle oluştuğunu, doğaüstü varlıklara ve açıklamalara itibar edilmemesi gerektiğini savunan düşüncedir. (Ç.N.)

Bazı çağdaş filozoflara göre, gerileme, bu rasyonalist, seküler, hümanist ve materyalist ideolojinin kaçınılmaz kaderidir. Tüm sabit anlamlar ve olgulara ölümcül darbeyi vuran yapıbozumculuk felsefesinin²³ yayılmasıyla, Rasyonalizm eleştirileri artmış ve çöküşü hızlanmıştır. Jacques Derrida, Michel Foucault ve diğer modern Batılı düşünürler yapıbozumcu teorileştirmeye katkıda bulunmuşlardır. Yapıbozumcu teori, insanlık tarihinin yapısalcılık sonrası döneminin bir aşaması olarak, postmodernist döneme ait felsefelerle ait tüm anlamların içini boşaltmaktadır ve bunları anlamsızlaştırılmaktadır.

Postmodernist felsefede dinî ve metafiziksel değerlendirmelerin yeri yoktur. Postmodernizm kâinatın başka bir şeyden değil, yalnızca sürekli hareket halindeki maddeden oluştuğu, herhangi bir kaynağı ve maksadının bulunmadığını; hakikat, kesinlik, öz ve idealist motifler gibi sözcüklerin kullanımının yalnızca kâinata yönelik bir temelsiz metafizik görüşe sığınmadan ibaret olduğunu varsaymaktadır. Bu görüşe göre, merkezî, her şeyi kapsayan bir düzen yoktur; yalnızca küçük, kendi içinde belirlenmiş düzenler vardır ve her biri kendi içinde varlığını sürdürmektedir.

Postmodernist düşüncede kesin ve yadsınamaz gerçek diye bir şey yoktur. Daha çok, insanların ne kadar tuhaf veya yanlış olursa olsun, kendi kanaatlerine göre seçerek formüle ettikleri olgular vardır. Üstelik postmodernist felsefede ahlak sistemi, mutlak esaslara dayalı değerlendirmelere veya kültürel ve dinen oluşturulmuş bir fikir birliğine dayalı olarak saygı duyulan ve uyulan standartlar setine tabi değildir. Bunun yerine postmodernist ahlâk kuralları, güvenlik, ekonomi, medya vs. alanlarında toplumu kontrol eden bireyler veya kurumların çıkarlarıyla yönlendirilen sınırlı ve geçici meşruiyet anlaşmalarına dayanır.

Postmodernizm politikası, küresel kapitalizm tarafından piyasaya sürülen yeni dünya düzenine katkıda bulunmuştur. Amacı, siyasal seçkinlerini yatırımcı ortaklara ve ulusların bireylerini de tüketicilere dönüştürerek, ülkeleri çok uluslu şirketlere ve ithalata

[23] Yapisökümü de denilen yapıbozumculuk anlamının gerçekliğini keşfetmek ve metinlerde gizli kalan ideolojileri ortaya çıkarmak amacıyla hareket eden, tüm yazılı metinlerdeki boşluklar ve çelişkileri kendi yöntemleriyle ortaya çıkarmaya çalışan, böylece basit görünen metinlerin bile altlarında yatan karmaşıklığı göstermeyi amaçlayan felsefi akımdır (Ç.N.)

kapılarını açmaya ikna etmektir. Bu politika, demokratik gelişimi, dinî, kültürel ve millî kimliği önemsizleştirmektedir.

Postmodernist felsefenin bu yönleri, Arap ve İslam kültürü ve düşüncesi üzerinde derin etkiler yapmıştır. Bu felsefe ve politikaya uygun bir biçimde, okuyucuların keyif ve kaptislerine uygun biçimde Kur'ân'ın yapıbozumunu yapmak ve yeniden yorumlamak için girişimlerde bulunulmuştur. Bu felsefenin bakış açısına göre, bizden farklı olmayan bir insanın sözleri ve eylemlerine dayandığı ve Hz. Peygamber ve Ashabının yaşadığı dönemin şartlarının günümüz şartlarından çok farklı olduğu bahanesiyle, Sünnetin mutlaka devre dışı bırakılması gerekmektedir. Aklın temel rolünün sorgulandığı bu dönemde, yukarıda bahsedilen bu gelişmelerin sağlam bir İslamî zihniyeti şekillendirme süreciyle ilişkisini açıklığa kavuşturmak şimdi bize düşmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Hedef Bilinci Krizi ve Bu Krizin Sosyal Çalışmalar Üzerindeki Etkisi

İslam hukukunun maksatlarının aykırılaştırılması ve uç noktalara taşınması, bazı durumlarda aşırı katılığa, bazı durumlarda da aşırı gevşekliğe yol açmıştır. Ayrıca yararlardan amaçlardan daha çok, zararlara bile yol açmıştır. Aşağıda bu sorun ele alınmakta, bu bilinci yeniden uyandırmanın yollarını ortaya çıkarmaya çalışmakta ve böyle bir dinî uyanışın dindeki aşırılığa karşı çıkmaya, sevgiyi ve uyumu yaymaya nasıl hizmet edeceği, güzellik ve estetikteki amacı görmemize ve Müslüman kadınların toplumdaki rolünü takdir etmemize nasıl yardım edeceği ortaya konulmaktadır.

İdeolojik aşırılık topluma yönelik büyük bir tehdittir. Dinî aşırılığa karşı çıkmak için, diriliş ve medeniyet evrimi fıkına öncelik verilmelidir. Bu yüzden aşırılık ve aşırılığın modern zamanlarda ürettiği krize çözüm ararken, eğitilmiş seçkinlerimizin fildişi kulelerine sığınıp, oradan geçici çözümler formüle etmeye ve bunları pazarlamaya çalışmak yerine, bir yandan bir diriliş hukukunu desteklemeye, öbür yandan da çeşitli kalkınma seçeneklerini keşfetmeye odaklanması gerekmektedir.

Bir örnek vermek gerekirse; eğlence ve spor konusundaki İslâmî düşünceye aşırı ihtiyatlı bir bakış açısı egemendir. Oysa insanların hayatlarıyla ilişkili güçlü yasalar oluşturmanın hedeflerinden birisi, yasaklanan eylemlerin yerine mübah, cazip alternatifler sunmaktır. İslam hukuku tarafından diğer eylemlere götüreceği korkusuyla açıkça geçmişte yasaklanmış, yasak olduğu ilan edilmiş bazı eylemlerin acilen yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Kadınlar ve erkekler için çeşitli spor faaliyetleri, aynı zamanda anlamlı sanat faaliyetleri, eğlendirici hobiler, eğitici oyunlar, seyahat, turizm ve diğer şeyler bunun örnekleri içinde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in Sünnetinde dinlenme ve eğlenme biçimlerini teşvik eden bir çok örnek bulunmaktadır. Hz.

Peygamber bazı Habeşlilerin camide spor yapmalarına; iki genç kızın Hz. Aişe için şarkı söylemesine; oyuncaklarla oynanmasına ve eğlenme, şaka yapma, yarışma ve diğer tür eğlencelere izin vermiştir. Bunların hepsi de dinin ciddiyet, çaba ve mücadeleyi emretmekle birlikte, aynı zamanda çeşitli eğlence, dinlenme ve rahatlama yöntemlerine de izin verdiği göstermektedir.

Aşırılığa karşı çıkmak için, vatandaşların zihninde bir vatanseverlik duygusunu canlandırmak ve yoksa aşılacak hayatî önem taşımaktadır. İnsanların zihinleri ve kalplerine varoluşlarının en büyük maksadını, yani Allah'a kulluk etmeyi aşılammamız gerekmektedir. Bu bilinç, hayatlarını ve yaşama biçimlerini etkileyecektir. Ayrıca insanların manevî merkezlerine bağlılık duygularını güçlendirmeye ve derinleştirmeye ihtiyacımız bulunmaktadır. Çünkü Rabbimiz Kabe'yi insanoğluna son mesajını indireceği yer, bütün Müslümanların namazda yönelecekleri yer olarak seçmiştir.

Üstelik bireysel vatandaşların hayatlarını yöneten ve toplumun işlerini düzenleyen politikalar ve yasalar formüle etmek çok önemlidir. Bu tür politikalar ve yasalar toplumun ilerlemesi ve kalkınması için şarttır. Zira bunlar toplumun vatandaş hakları ve ödevlerine ilişkin prensiplerinin somutlaşmış halidir. Vatansever bir zihin yapısının temel şartlarından birisi, eğitim ve medya kuruluşlarının bireysel ve toplumsal düzeylerde bilinci artırma sorumluluğunu yerine getirmesidir. Eğitim kurumlarımızın her bir bireyin karakterini oluşturacak ve onlara gerekli medeniyet bilincini aşılacak maksatlı, bütüncül bir plan geliştirme ve uygulama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Hayatımızda sevgi ve şefkat duygularının yeri büyük ölçüde daralmıştır. Şefkati yalnızca kendisi ve en yakınları ile sınırlayan, toplumun diğer mensuplarını umursamaz görünen bazı insanlar vardır. Bunun klasik bir örneği kabileciliktir. Ancak insanların eşleri, çocukları ve kardeşleri dâhil en yakınlarına karşı sevgisini bile söz ve eylemle göstermediğine tanık oluyoruz. Aslında bazı yuvaların yıkılmasının en temel nedeni, eşler ve genç kızların sevgiden yoksun kalması veya onlara yeterince şefkat ve muhabbet gösterilmemesidir.

Hız. Peygamberin camide hutbe okurken, iki torunu Hasan ve Hüseyin'in geldiğinde, kürsüden inerek onlara sarılması ve ya-

naklarından öpmesiyle sergilenen yoğun duygu, beni müthiş bir hayranlık içinde bırakıyor. Daha da harika olanı ise, hayvanlara ve hatta cansız varlıklara gösterdiği şefkattir. Uhud Dağı'na çıktığında şöyle demişti: "Uhud Dağı bizi sever, biz de onu severiz!"²⁴

"Şüphe yok ki, Allah güzeldir ve güzel olanı sever".²⁵ Bu peygamberî düstur Müslümanları Rabbimizin kâinata ihsan ettiği güzelliği idrak etmeye, kendi içindeki güzelliği beslemeye ve göremediğinde, bunun nedenlerini akıl gözüyle tefekkür etmeye çağırmaktadır. Bu güzellik idrakinin daha büyük bir etkisi, ona muhatap olanın üzerine olacaktır. O da bunu daha açık bir şekilde kendi düşünce davranışlarına yansıtacak ve kâinatın realite ve yasalarıyla uyum içinde yaşayacaktır.

Reform çabalarında, güzelliğin değişim ve dönüşümdeki rolü ihmal edilmiştir. Özellikle estetik bilincini besleyen çalışmaların olmaması nedeniyle, Müslümanlar sanatlardan ve bireysel deneyimlerden uzaklaşmışlardır. Güzellik ve mükemmelliğin (cemâl ve kemâl) ilahî sıfatlar arasında bulunduğu ve Rabbimizin ihsan ettiği güzellik ve lütfun etkilerini insanın varlığı üzerinde görmeyi sevdiği dikkate alındığında, İslam hukuku ve sağduyusu Allah'ın muhteşem nizamının bütün işlerimize yansımaları gerektiğini bildirir.

Şeriat; işlerimizi iyi yapmanın, temizliğimizin ve derli toplu görünüşümüzü korumanın önemini de ayrıca vurgulamaktadır. Bütün bunlar haricî güzelliğin Şeriatın maksatlarından birisi olduğu gerçeğinin delilleridir. Müslümanlara göklerde, yıldızlarda, dağlarda ve akarsularda, bitkilerde ve hayvanlarda tezahür eden Rabbimizin güzelliğini gözlemlene ve tefekkür etme emri verildiğine göre, zaten aksi nasıl düşünülebilir? Güzellik asabiyetin ve inatçılığın katılığı yumuşatırken, edepli olmaya ve huyların güzelleşmesine de katkıda bulunur. Aynı zamanda içinde bulunduğumuz şartların güzel tarafına ve insanların hataları ve kusurları yerine iyi taraflarına bakma arzusu uyandırır. Güzelliğe âşık olan kişi, kendisinin rehavet, ahlaksızlık, yalakalık ve sinsilik içinde yaşamasına izin vermez. Hem kendimize hem de başkalarına karşı sevgi ve nezaket duygularını canlandıran, öbür yandan da hayatın güzelliğini yok eden ve tüm canlı varlıklar arasındaki ilişkileri bozan

[24] *Sahîh-i Buharî*, Hadis no.4083 ve *Sahîh-i Müslim*, hadis no.1392.

[25] *Sahîh-i Müslim*, hadis no.91.

nefret ve şiddetin bıraktığı yaraları iyileştiren İslâmî estetik değerleri yeniden sahiplenmeye gerçekten ihtiyacımız vardır.

Kadınların odağında olduğu bir fıkıhın ortaya çıktığını görmek önemlidir. Bu yüzden kadınların bol, dökümlü dış elbise giymesinin gerekip gerekmediği, araç kullanmaya izin verilip verilemeyeceği, yanında bir mahremi (sözkonusu kadının evlenme yasağı bulunacak kadar yakın akrabası olan bir erkek) bulunmadan seyahat etmesinin mümkün olup olmadığı ve benzeri konulara odaklanacak bir hukuk alanına ihtiyaç bulunmaktadır. Öbür yandan, tüm önemlerine rağmen, kadınlar hakkında çözülmesi gereken daha önemli konular varken yukarıda bahsedilen konuların bu kadar öne çıkmasına izin verilmemelidir. Daha önemli olması gereken konulardan bazıları kadın hakları, kadınların kalkınmadaki rolleri ve toplumsal kurumlara katılımları gibi az önem verilen hayati konulardır. Bu durum kadınların rolünü gölgelemekte ve potansiyellerini önemsizleştirmektedir. Kadınları önemsizleştiren savunma konumundan, dünyaya hayati öneme haiz alanlarda yeni pencereler açan ilerici kalkınma projeleriyle ilgilenen gelişmeci ve atak yapan konumuna geçmek önemlidir.

Üstelik eğitimli birçok Müslüman kadının eleştirel düşünce ve objektif değerlendirmeye uğraşma konusunda sahip oldukları sınırlı fırsatlar, sayısız kalkınma inisiyatifine ket vurmaktadır. Bozulmamış saf Şeriatın ve onun genel maksatlarından doğan, kadınların toplumdaki rollerini geliştiren projelere uygulanacak pratik fikirlerin filizlendiği bir uyanış görmeyi gerçekten ümit ediyoruz. Teorisyenlerin fildişi kulelerinden inerek, hürriyet, adalet, eşitlik, diriliş ve medeniyet kavramlarını geliştirme yolunda gerçek bir inşaat faaliyetinde rol almalarının zamanı artık gelmiştir.

SONUÇ

Bu noktada bazı sorular kendini ortaya çıkartmaktadır: Müslümanlar neden mevcut krizlerimize, yeni fikirler ve objektif çözüm yolları önerilmesinden bu kadar korkuyorlar? Oysa bu öneriler yeni fikirlerin dinimizin yerleşik değerleri esas alınarak kabul edilebilir olup olmadığını teyit edebilecek sosyal ve felsefî analizlere dayanacaktır. Bazı ateist düşünürlerin İslam'a yüzünü dönerek modern rasyonalizmi terk ettiği bu dönemde, neden bir düşünür gördüğümüzde hemen onu dine isyankâr ve Müslümanlara karşı komplocu olarak yaftalıyoruz? Bazı düşünürlerin olumsuz tarihsel imajları mı bizi dünyanın diğer bölgelerinde dikkate almaya ve uygulamaya değer ortak insanî değerlere dayalı olarak uygulanan değişim teorileri ve reform projelerinden yararlanmaktan uzak tutuyor?

Genel kamuoyunun İslam hukukunun yüksek maksatlarını daha iyi anlaması ve uygulamasına ve fıkıhçıların yeni ortaya çıkan durumlar hakkında bu anlayışın ışığında hükümler üretmesine yardımcı olmak için, bu konuda daha fazla araştırma ve yazılara ihtiyaç bulunmaktadır. Makâsıd-ı Şeria İslam dininin bütün dallarını kapsamakta ve tüm İslamî hükümleri birbirine bağlamaktadır. Bu maksatları ve İslam hukukunun genel çerçevesiyle ilişkisini anlayan her Müslüman, sapmalara karşı kendisini koruyacak ve kaçınılması gereken eylemler konusunda bilinçlenecektir. Belli bir durumda hangi eylemlere öncelik verilmesi gerektiğini, hangilerinin de makul bir şekilde ertelenmesi gerektiğini bilecektir. Aynı şekilde Şeriatın erkekler, kadınlar ve çocuklar için yararlarını açıkça anlayacaktır. Kişi kendisindeki mutluluk ve kendini gerçekleştirmeye duygusunun, dinini Şeriatın maksatları anlayışına dayalı bir şekilde bilinçli olarak yaşamasıyla doğacağını bilecektir.

YAZAR

MÜSFİR BİN ALİ EL-KAHTÂNİ halen Suudi Arabistan, Dahran'daki Kral Fahd Petrol ve Madenler Üniversitesi, İslam Fıkıhı Kaynak Metodolojisi doçentidir.

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

İslam Hukukunun Maksatlarını (***Makâsıd-ı Şerî'at***) Anlamak adlı bu eser İslam hukukunun yüksek maksatları ve hedeflerine tamamen uyumlu bir fıkıh anlayışı geliştirilmesi çağrısı yapmaktadır. Bu çağrının amacı vahyedilmiş Kur'ân'a ve Sünneti anlamak için yeni bir metodoloji formüle edilmesi, İslâmî düşüncede reform yapılması ve bu reformun uygulamaya konulmasıdır. El-Kahtâ-ni dikkatleri Şeriatın maksatlarının çeşitli düzeylerini anlamanın önemine çekmektedir. Böylece ana amaçlar (***makâsıd-ı asliye***) ve ikincil amaçlar (***makâsıd-ı tâbî'ye***) arasında ayırım yapılacaktır. Yazar, Şeriatın yüksek maksatlarını olumlu bir şekilde anlamanın, hem olumlu bakış açısına sahip insanlar üreteceğini hem de İslam toplumlarında kültürel gelişimi sağlayacağını savunmaktadır.

Bu kitabın özgün bir gücü, yazarın Şeriatın yüksek maksatları ve hedeflerini fıkıhın çeşitli alanlarına, örneğin fikhî hüküm verme (***iftâ'***) ve günümüzün İslam toplumlarının karşı karşıya bulunduğu önemli sosyal sorunlar ve güçlüklerle uygulamasıdır. Güncel sorunlar ve güçlükler arasında kadınların rolü ve statüsü, aşırı sıklık ve aşırı gevşeklik sorunları, Şeriatın yanlış uygulanması ve kötüye kullanımı, İslâmî düşünce krizi ve dinî aşırılıklara karşı koyma ihtiyacı yer almaktadır. Ayrıca zihinsel sağlık ve toplumsal refah için önemli olmasına karşın, sıklıkla göz ardı edilen, eğlenme ve dinlenme ihtiyacı, estetik ve uyumun aktif biçimde beslenmesi ve desteklenmesi dâhil çeşitli konular ele alınmaktadır.

